

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата культурології, доцента кафедри культурології та філософії
культури**

Національного університету «Одеська політехніка»

Доброєр Наталії Вікторівни

на дисертацію Лихацького Андрія Васильовича

**«Трансформація світоглядної парадигми у процесі формування штучного
інтелекту»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 «Філософія»

Дисертаційне дослідження Лихацького Андрія Васильовича присвячене надзвичайно актуальній для сучасної філософії проблемі трансформації світоглядної парадигми у процесі формування штучного інтелекту. Значущість обраної теми зумовлена тим, що штучний інтелект уже не є лише технічним інструментом або окремою галуззю прикладних розробок. Він дедалі активніше входить у пізнавальні, комунікативні, освітні, правові, медичні, управлінські та культурні практики, змінюючи не тільки способи людської діяльності, а й самі підстави розуміння людиною себе, знання, відповідальності, творчості та соціальної взаємодії.

У роботі слушно наголошено, що вплив штучного інтелекту виходить за межі сфери технологічного застосування. Йдеться про глибинні онтологічні, епістемологічні, аксіологічні та праксеологічні зрушення, які проблематизують усталені опозиції суб'єкта й об'єкта, природного й штучного, людської дії та машинної операції, автономного рішення та алгоритмічно опосередкованого вибору. Така постановка питання дає змогу авторові розглядати ШІ не як ізольований технічний феномен, а як чинник ширшої зміни світоглядних координат сучасності.

Особливої уваги заслуговує те, що дисертант не обмежується загальним описом ризиків і можливостей штучного інтелекту, а прагне виробити філософську мову для осмислення цих процесів. Дослідження має чітко виражений концептуальний характер: автор не лише систематизує наявні підходи до аналізу світоглядних парадигм і штучного інтелекту, а й пропонує власний понятійний апарат, зокрема концепції герменевтики непрозорості, алгоритмічної субстанційності, розподіленої агентності, когнітивної гібридизації та екзокортексу.

Актуальність дисертації посилюється українським контекстом. В умовах війни, цифрової модернізації державних сервісів, активного використання алгоритмічних систем в обороні, управлінні, освіті та публічній комунікації питання філософського осмислення штучного інтелекту набуває не лише теоретичного, а й практичного значення. Авторіві вдалося показати, що технологічні зміни мають бути осмислені не в режимі технологічного детермінізму, а крізь складну взаємодію людських практик, інституційних структур, ціннісних режимів і технічних систем.

Робота характеризується чіткою дослідницькою програмою, заявленою у вступі та послідовно реалізованою в трьох розділах. Метою дисертаційного дослідження є комплексний філософський аналіз трансформації світоглядної парадигми під впливом штучного інтелекту та розробка оригінального концептуального апарату для осмислення цієї трансформації. Поставлені завдання відповідають меті, логічно розгортають її зміст і забезпечують цілісну архітектуру роботи.

Методологічна база дисертації є достатньо широкою та водночас внутрішньо узгодженою. Автор спирається на концепцію наукових революцій Т. Куна, герменевтичну традицію, феноменологію техніки, акторно-мережеву теорію, філософію свідомості, сучасну етику штучного інтелекту, а також на українську традицію філософського осмислення світогляду та інформаційного суспільства. Застосування історичного, компаративного, феноменологічного, герменевтичного та системно-структурного методів забезпечує багатовимірність аналізу й дозволяє уникнути спрощеного опису ШІ як суто технічного або суто соціального явища.

У першому розділі дисертації розкрито концептуальні основи поняття «світоглядна парадигма». Автор переконливо демонструє, що це поняття може бути продуктивно витлумачене як синтез куніанського розуміння парадигмальних зсувів і філософської традиції аналізу світогляду. Важливим результатом є виокремлення чотирьох взаємопов'язаних компонентів світоглядної парадигми: онтологічного, епістемологічного, аксіологічного та праксеологічного. Такий підхід дозволяє уникнути редукції світогляду до набору переконань і розглядати його як цілісну структуру орієнтації людини у світі.

Заслуговує на позитивну оцінку історико-філософська реконструкція зміни світоглядних парадигм: від космоцентризму античності через теоцентризм середньовіччя, антропоцентризм Ренесансу та раціоцентризм Модерну до плюралістичної ситуації сучасності. Автор показує, що парадигмальні зсуви не відбуваються механічно або миттєво, а визрівають через накопичення аномалій, появу альтернативних концептуальних схем і ширші соціокультурні

трансформації. Це створює належне теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу штучного інтелекту як чинника сучасного парадигмального дрейфу.

Другий розділ присвячено аналізу штучного інтелекту як філософської проблеми. У ньому розглянуто визначення та класифікацію ШІ, історію становлення цього феномену, вплив вузького штучного інтелекту на розуміння людської природи й ідентичності, сучасні досягнення у сфері машинного навчання та нейронних мереж, а також міждисциплінарний зв'язок філософії, когнітивних наук і нейробиології. Важливо, що автор не підмінює філософський аналіз популярним описом технологій, а враховує реальний стан розвитку машинного навчання та прикладних інтелектуальних систем.

У цьому розділі аргументовано окреслено чотири ключові філософські виклики, пов'язані з ШІ: онтологічну неоднозначність алгоритмічних систем, епістемічну непрозорість глибоких нейронних мереж, дифузію відповідальності в гібридних системах людина-ШІ та емерджентну креативність алгоритмічних систем. Така систематизація є сильною стороною роботи, адже вона дозволяє перейти від загальних міркувань про «виклики ШІ» до їх філософськи структурованого аналізу.

Третій розділ є центральним для наукової новизни дисертації. У ньому автор аналізує механізми й індикатори парадигмальних зрушень, ключові трансформації світогляду, філософські виклики розвитку ШІ, нову парадигму мислення, етичні імперативи, соціокультурні та політичні виміри трансформації, практичні імплікації, а також подає критичну рефлексію і контраргументацію. Така побудова засвідчує прагнення автора не лише запропонувати власну концепцію, а й випробувати її через можливі заперечення.

Вагомим результатом дисертації є розробка концепції герменевтики непрозорості. Автор пропонує не відмову від розуміння, але й не наївну вимогу повної прозорості алгоритму, а третій шлях – критичну практику роботи з непрозорими системами через аналіз патернів вхідних і вихідних даних, калібровану довіру, контекстуалізацію, ітеративну перевірку та визнання принципової неповноти розуміння. Ця концепція є особливо продуктивною для сучасної епістемології, оскільки дозволяє переосмислити критерії знання й довіри в умовах алгоритмічно опосередкованого пізнання.

Не менш важливою є концепція алгоритмічної субстанційності, за допомогою якої автор прагне описати онтологічний статус ШІ-систем як квазі-агентів, що мають каузальну ефективність без феноменальної свідомості. У роботі послідовно підкреслено, що ШІ не редукується до простого інструменту, оскільки здатний продукувати реальні ефекти в соціальних і пізнавальних практиках, але водночас не може бути ототожнений із повноцінним суб'єктом, оскільки

позбавлений внутрішнього досвіду. Саме ця проміжна позиція робить запропоновану концепцію дискусійною, але водночас теоретично цікавою.

Окремо слід відзначити розробку моделі розподіленої агентності. Автор переконливо показує, що в багатьох сучасних ситуаціях дія не може бути повністю приписана одному індивідуальному суб'єкту: вона формується у взаємодії людей, алгоритмів, даних, інфраструктури, інституційних процедур і нормативних очікувань. Такий підхід є продуктивним для аналізу відповідальності в умовах алгоритмічних рішень, оскільки дозволяє перейти від моделі індивідуальної провини до моделі колективної підзвітності з диференційованими рівнями участі.

Дисертація має істотне практичне значення. Запропоновані автором положення можуть бути використані у викладанні філософії штучного інтелекту, філософії техніки, етики цифрових технологій, соціальної філософії, а також при розробці освітніх програм з алгоритмічної грамотності та критичного мислення. У правовій і публічно-управлінській сферах робота може бути корисною для концептуального обґрунтування регуляторних підходів до ШІ, розподілу відповідальності та захисту від алгоритмічної дискримінації. У сфері освіти особливо цінними є міркування автора щодо нових епістемічних чеснот: критичного промптингу, алгоритмічної грамотності та епістемічного розсудження.

Структура дисертації є логічною та відповідає поставленим завданням. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг становить 241 сторінку, список використаних джерел містить 337 найменувань. За темою дисертації опубліковано 11 наукових праць, з них 5 статей у наукових фахових виданнях України та 6 тез доповідей на міжнародних наукових конференціях. Це свідчить про належну апробацію основних результатів дослідження.

Анотація повною мірою відображає зміст роботи, її мету, завдання, методологічну основу, основні результати, наукову новизну, теоретичне й практичне значення. Вона не виходить за межі змісту дисертації та коректно репрезентує ключові поняття дослідження: світоглядну парадигму, герменевтику непрозорості, алгоритмічну субстанційність, розподілену агентність, когнітивну гібридизацію та антропологічний зсув.

Текст дисертації загалом відповідає вимогам наукового стилю, характеризується послідовністю викладу, достатньою аргументованістю й належною термінологічною дисципліною. Водночас робота зберігає філософську відкритість і не перетворює складну проблематику штучного інтелекту на набір остаточних технічних висновків. Це є перевагою дослідження, оскільки сама тема

потребує не закритої доктрини, а концептуального інструментарію для подальшої дискусії.

Разом із безумовними перевагами дисертаційного дослідження варто звернути увагу на окремі дискусійні моменти, які не знижують загальної позитивної оцінки роботи, однак можуть бути предметом обговорення під час публічного захисту та подальших наукових пошуків автора.

1. Концепція герменевтики непрозорості потребує додаткового роз'яснення в частині співвідношення з класичною герменевтикою. Якщо традиційна герменевтика спрямована на розуміння смислу, а алгоритмічна «чорна скринька» за означенням не відкриває внутрішньої логіки власної роботи, то постає питання: як саме можлива така герменевтика і чи не підмінюється в ній розуміння смислу прагматикою використання алгоритмічного результату?
2. У роботі штучний інтелект постає як чинник парадигмального зсуву, однак водночас автор характеризує сучасність як «парадигму-в-кризі». У зв'язку з цим можна поставити питання: чи є ШІ причиною світоглядної трансформації, чи радше симптомом, інструментом і прискорювачем уже наявної кризи антропоцентризму? Відповідь на це питання могла б додатково посилити причинно-аргументативну лінію дослідження.
3. Концепція екзокортексу та когнітивної гібридизації відкриває продуктивний напрям аналізу, проте потребує подальшого розрізнення між розширенням людського суб'єкта і його можливим розмиванням. Чи означає інтеграція з ШІ збільшення людських когнітивних можливостей, чи вона водночас створює ризик втрати стійкої ідентичності, авторства та автономного судження?

Зазначені зауваження мають радше характер запрошення до наукової дискусії, ніж вказівки на принципові недоліки. Вони стосуються передусім подальшого уточнення меж авторських понять і демонструють теоретичну насиченість проблемного поля, обраного дисертантом. Робота в цілому є завершеним, самостійним і актуальним філософським дослідженням, що має наукову новизну та практичну значущість.

Висновок.

Дисертація Лихацького Андрія Васильовича «Трансформація світоглядної парадигми у процесі формування штучного інтелекту» є актуальною, самостійною та завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано теоретично значущі результати для сучасної філософії, філософії техніки, соціальної філософії, епістемології та етики штучного інтелекту.

За своїм змістом, структурою, рівнем наукової новизни, ступенем обґрунтованості висновків, апробацією результатів і практичним значенням

дисертація відповідає чинним вимогам до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії, а її автор, Лихацький Андрій Васильович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 «Філософія».

Рецензент:

кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри культурології та
філософії культури
Національного університету «Одеська
політехніка»

Наталія ДОБРОЄР

«22» червня 2026 р.